

Månadsbrev

- från Kronofogdens doktorander
oktober, 2017

Konsten att utvärdera offentlig verksamhet

Det hävdas ibland att vi i dag lever i ”the audit society”; utvärderingssamhället. Detta är kanske ett ofrånkomligt resultat av att nästan all verksamhet, i synnerhet den skattefinansierade, underkastas hårda effektivitetskrav. Hur offentlig verksamhet bör utvärderas är dock inte helt lätt att svara på.

Redan 1980 uppmärksammade forskaren Michael Lipsky problematiken då han hävdade att det inom viss offentlig verksamhet är nästintill omöjligt att hitta passande kvantitativa mått.

Han ger ett klassiskt exempel; är ett ökat antal ingripande från polisen en indikation på en mer effektiv polis, är det ett resultat av att polisen satsar annorlunda eller kanske rent av ett utfall av en ökad brottslighet? Michael Lipsky menar att vi i slutändan ofta får nöja oss med resultatmått som är ”goda nog”, resultatmått som han menar i värsta fall kan ha en, utifrån verksamhetens grundsyfte, rent kontraproduktiv effekt.

Jämföra organisationer med varandra

Ett sätt att utvärdera offentliga organisationer är att, utifrån vissa givna parametrar, jämföra organisationerna med varandra. Forskarna Wendy Nelson Espeland och Michael Sauder har studerat hur amerikanska universitet påverkas av offentliga rangordningar.

De kom fram till att rangordningarna i förlängningen leder till mer likformiga universitet där alla väljer samma prioriteringar, vilka anses ge ökad chans till en högre rangordning. Flera rektorer uppger också att de ofta slits mellan valen av att antingen satsa resurser på att nå en högre rangordning eller att satsa resurser på att förbättra kvaliteten på undervisningen.

Svårt mäta offentlig verksamhet

Av Lipskys, Espelands och Sauders forskning drar jag slutsatsen att den offentliga verksamheten är av en karaktär som är betydligt svårare att mäta och utvärdera än kommersiell verksamhet. Något som försvårar saken ytterligare är det fenomen som inom human- och samhällsvetenskapen går under benämningen reaktivitet. Reaktivitet innebär att människor anpassar sitt beteende som en reaktion på att de blir observerade, studerade eller på annat sätt utvärderade. Reaktivitet bör alltid finnas i bakhuvudet hos dem som analyserar eller utvärderar en verksamhet.

Alla som någon gång funderat på hur vår verksamhet här på Kronofogden ska utvärderas vet att det finns en viss risk att förlita sig på mått som bara är goda nog.

Är antalet utredningsrapporter som ett verkställighetsteam producerar verkligen ett bra mått på teamets resultat? Ja, om målet är att snabbt och effektivt arbeta ner en allt mer växande inkorg. Nej, eller i bästa fall nja, om resultat ska ställas i ett större perspektiv och bedömas utifrån myndighetens samlade uppdrag.

Av egen erfarenhet vet jag också att detta är något som väcker engagemang ända ner på handläggarnivå. Om du frågar en kronoinspektör i din närhet vad hen anser om ”pinnstatistik” är risken påtaglig att vederbörande får något mörkt i blicken. Att mäta pinnar ger också en stor portion av reaktivitet; medarbetarna anpassar sitt beteende för att möta målen.

Håll tungan rätt i mun

Att även en verksamhet som vår måste följas upp och på olika sätt bedömas är emellertid ofrånkomligt. Både de medarbetare som ska sätta resultatmått och de som ska följa upp och bedöma dessa står inför en uppgift som är mer komplex än vad den till en början kan te sig.

I dag har jag inget annat råd att ge än att hålla tungan rätt i mun och tänka på reaktiviteten. Annars är risken uppenbar att vi, precis som Wendy Nelson Espelands och Michael Saunders intervjuade rektorer, hamnar i en situation där vi tvingas konstatera: ”We are hitting the target but missing the point!”

Henrik Edlund